

О.О.Ковалевська*

ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ БІЛЯШІВСЬКОГО В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена маловідомій сторінці діяльності М.Ф.Біляшівського в роки Першої світової війни як уповноваженого Російської академії наук, а також дійсного члена Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського Союзу міст допомоги хворим і пораненим воїнам. Уперше повідомляється про участь у роботі цього комітету не лише самого М.Ф.Біляшівського, а і його дружини та багатьох друзів і знайомих ученого. Продемонстровані результати праці М.Ф.Біляшівського зі збереження пам'яток історії та культури Буковини і Галичини протягом 1916–1917 рр.

Ім'я Миколи Федотовича Біляшівського (1867–1926 рр.) добре відоме історикам, археологам, мистецтвознавцям, музеєзнавцям та етнографам. Він був Почесним академіком Української академії мистецтв, дійсним членом Всеукраїнської академії наук, головою Комітету охорони пам'яток старовини Генерального секретарства освіти УНР, засновником і першим директором Київського міського художньо-промислового й наукового музею¹. Його багатогранна діяльність була тісно пов'язана з багатьма регіонами України: Київщиною, Волинню, Поділлям, Галичиною та Буковиною². Внесок М.Біляшівського у дослідження історії, культури, інтелектуального і мистецького потенціалу двох останніх регіонів заслуговує на особливу увагу. Тим більше, що наявна історіографія, присвячена біографії вченого³, не висвітлює достатньою мірою його діяльність на цьому поприщі.

Зі сторінок автобіографії вченого⁴ та численних біографічних нарисів⁵, що відображали життєвий та професійний шлях М.Біляшівського, дізнаємося, що історія і культура Галичини й Буковини потрапили до кола фахових зацікавлень ученого випадково. Народившись на Уманщині, М.Біляшівський здобув освіту в одній із київських гімназій, а згодом вступив на юридичний факультет Київського університету св. Володимира. У 1891 р. він закінчив навчання, але диплом юриста отримував вже у Новоросійському університеті. Відчуваючи потребу у продовженні навчання, М.Біляшівський деякий час був вільним слухачем природничого факультету Московського університету. До того ж часу відноситься і початок його державної служби, яка розпочалася в архіві Міністерства юстиції у Москві. Протягом 1894–1897 рр. він обіймав посаду завідувача архіву фінансового управління Царства Польського при Варшавській казенній палаті і відповідно проживав у Польщі. Події початку ХХ ст. посприяли зростанню активності та мобільності вченого. Проживаючи постійно у Києві, М.Біляшівський як член різноманітних наукових товариств часто бував на Львівщині, Волині, Чернігівщині та на Одещині. До того ж, як депутат І Державної Думи, він певний час проводив у Санкт-Петербурзі. Перша світова війна змусила М.Біляшівського на деякий час відкласти свої звичні заняття: дослідження археологічних пам'яток великокнязівської доби, нумізматичні розвідки, організаційну, адміністративну та наукову роботу в Київському міському художньо-промисловому і науковому музеї, директором якого він був⁶.

Із початком війни М.Біляшівський разом із Д.Щербаківським був мобілізований до діючої армії. Однак, завдяки клопотанню керівництва Російської академії наук, їх служба виявилася досить своєрідною. Обидва науковці були призначені

* Ковалевська Ольга Олегівна – канд. іст. наук, наук. співроб. відділу української історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАНУ.

уповноваженими академії і мали займатися питаннями охорони пам'яток культури на території Галичини, яка внаслідок успішних воєнних дій російської армії, опинилася під контролем військового генерал-губернатора графа О.Бобринського⁷. У листі до М.Біляшівського, датованому груднем 1914 р., генерал-губернатор повідомляв, що йому відома мета приїзду вченого в Галичину («для отыскания старинных икон и драгоценностей униатских церквей»)⁸, але він вважав за необхідне його попередити, що питання щодо вивозу цих цінностей є спірним, оскільки при Львівській уніатській консисторії існує музей, заснований саме для збереження цих речей. Крім того, О.Бобринський зазначив, що не володіє достатніми коштами, які знадобляться для реалізації подібних планів. Водночас генерал-губернатор просив заздалегідь повідомити йому про час прибуття, щоб вчасно вислати М.Біляшівському перепустку. Отже, сприяння з боку офіційної влади щодо діяльності М.Біляшівського вочевидь не було, але це не зупинило вченого. Він почав шукати інші шляхи реалізації своєї мети заради збереження пам'яток історії та культури Західної України, і незабаром це йому вдалося.

Із початком війни в Росії з метою допомоги воїнам і місцевому населенню, які постраждали від безпосередніх воєнних дій, були організовані дві могутні спілки: Союз земств та Союз міст. В Україні Союз міст із 1915 р. очолив барон Ф.Штейнгель⁹, якого з М.Біляшівським пов'язували давні дружні та професійні зв'язки. Завдяки наполегливості барона на посади уповноважених Союзу міст були призначені особи, що мали українське походження. Вже 15 березня 1916 р. М.Біляшівському було видано посвідчення дійсного члена Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського Союзу міст допомоги хворим і пораненим воїнам¹⁰, де зазначалося: «Комитет просит все военные и гражданские власти оказывать ему необходимое содействие при исполнении им своих обязанностей»¹¹. Як член цього Комітету М.Біляшівський перебував на території Галичини та Буковини майже до квітня 1917 р. Він займався питаннями надання допомоги місцевому населенню, яке постраждало від воєнних дій, налагодженням і покращенням умов функціонування санітарної служби, організацією тимчасових пунктів харчування, а також збиранням та обліком пам'яток історії і культури цього регіону. Врятовані в цей час предмети церковно-культового вжитку та народного мистецтва, завдяки М.Біляшівському і Д.Щербаківському, згодом потрапили до Київського міського музею. Ці експонати, внесені пізніше не тільки до фондів, але й введені до експозиції музею, сприяли формуванню образу єдиного українського мистецтва, демонстрували єдність розвитку української культури, спростовували міф про меншовартість західноукраїнського мистецтва. Цьому сприяла й виставка «Народне мистецтво Буковини та Галичини» (1917), організована за активної участі М.Біляшівського¹².

Від цієї виставки залишився каталог (1917 р.)¹³ і невеличка збірка спогадів членів відділу допомоги населенню Комітету Південно-Західного фронту Всеросійського Земського союзу (1919 р.)¹⁴. У передмові до обох видань М.Біляшівський зазначав, що суто практичне завдання, яке ставили перед собою згадані вище союзи – надання допомоги та формування умов для заробітку мирному населенню, яке постраждало під час війни, обернулося не тільки унікальною можливістю «ближче підійти до народа, придивитися до його життя», але й відродженням «праці, пригніченої війною, праці, що має такий тісний зв'язок із мистецтвом»¹⁵. Мова йшла про приватну ініціативу членів Земського союзу, завдяки наполегливості та енергії яких на території Буковини й Східної Галичини були створені такі майстерні: з пошиття білизни («бельевые»), ремонту одягу («починочные») та художньо-промислові («художественно-промышленные»). До останніх слід було б віднести вишивальні майстерні, килимарні, майстерні, де місцеві жителі виготовляли гончарні вироби, займалися різьбярством, бляхарством, кушнірством, виготовляли дитячі іграшки тощо.

Ініціатива створення вишивальних майстерень належала жінкам – співробітницям Земського союзу. Перша така майстерня була організована у с. Острів-Буцнев. Пізніше такі ж майстерні з'явилися і в інших місцях: у Микулинцях, Збаражі, Тереховлі, Чорткові, Озерянах, Борщеві, Ягольницях, Устячку, Городенці, Коломиї, Косові, Делятині, Надвірній, Снятині. Із вересня 1916 р. діяльність Земського союзу поширилася на Буковину. Вишивальні майстерні були відкриті у Чернівцях, Сереті, Радівцях, Гуру-Гуморі, Сучаві, Вамі. Крім стаціонарних майстерень, членами Союзу були організовані роздавальні пункти (пункти роздачі матеріалу для виконання роботи вдома). У цих пунктах організаційну роль відігравали місцеві вчительки, дружини священників, черниці. Загальне керування майстернями було доручено «фахівцям з мистецтва», зокрема до співпраці були залучені художник Л.П'яновський, А.Середа, І.Мозалевський, художниці Е.Полінова та Е.Прибильська¹⁶. До справи організації майстерень також були залучені працівники Союзу міст, зокрема І.Зборовський, А.Гуцало, Г.Красицький, Д.Щербаківський.

Діяльність Земського союзу та Союзу міст щодо організації різного роду майстерень потребує окремого дослідження, оскільки це дасть змогу по-іншому подивитися на події Першої світової війни та її вплив на розвиток західноукраїнських земель. Достатньо лише зазначити, що з моменту організації майстерень кардинально змінилася політика російського уряду стосовно форм та методів допомоги населенню, постраждалому від війни. Завдяки цим майстерням кілька тисяч жінок Буковини та Галичини незалежно від національності та політичної орієнтації отримали можливість влаштуватися на роботу і таким чином вирішити проблему утримання своїх родин. Крім того, була врятована своєрідна народна культура даного регіону, пізніше представлена в Києві окремими стендами художньо-промислових виставок і музейними експозиціями.

Презентуючи виявлені культурні здобутки Буковини та Галичини, М.Біляшівський у передмові до каталогу виставки 1917 р. намагався підкреслити, що ці регіони населені українцями (крім південної частини Буковини), які представляють різні гілки «українського племені». Особливості їхньої культури він пояснював цілою низкою чинників, зокрема характером місцевості, кліматом, економічними та загальнокультурними обставинами життя. Чим меншим був матеріальний чи політичний тиск на місцеве населення з боку влади, тим вільніше розвивався народний дух, відображений у творах народного мистецтва та предметах побуту¹⁷.

Подальша робота М.Біляшівського як уповноваженого Російської академії наук та члена Всеросійського Союзу міст припинилася в 1917 р. у зв'язку з відомими політичними подіями. На Всеукраїнському національному конгресі (6 – 8 квітня 1917 р.) його було обрано членом Центральної Ради від Київської губернії, і вже 1 жовтня 1917 р. його було призначено головою відділу охорони пам'яток і мистецтва. Опинившись волею долі у вирі епохальних політичних подій, М.Біляшівський зумів залишитися вірним головній справі свого життя – дослідження, презентація та охорона здобутків народної культури. Саме тому його не було на «барикадах» під час частих змін влади в Україні 1917–1919 рр. і у перших рядах «борців за краще майбутнє», але він був серед фундаторів Українського театру, Українського етнографічного товариства, входив до складу організаційного комітету для створення Української академії мистецтв, очолював кафедру археології та етнографічну комісію Всеукраїнської академії наук.

Художньо-промислові майстерні, роботою яких опікувався М.Біляшівський, проіснували до червня 1917 р., тобто до часу евакуації підрозділів російської армії з території Буковини та Галичини. Однак дослідження матеріальної культури й народного мистецтва цих регіонів, завдяки зусиллям Миколи Федо-

товича, продовжилися, про що свідчать як його власні наукові праці, так і роботи інших мистецтвознавців.

Таким чином, опрацювавши певну кількість архівних джерел та літератури, вдалося висвітлити один із маловідомих фактів біографії М.Біляшівського, що має посприяти розширенню наших знань про життя та діяльність відомого вченого, а також заохотити до нових пошуків.

¹ Колекції Київського міського художньо-промислового і наукового музею згодом були розподілені між кількома новоствореними музеями, які на сьогодні перетворилися на Національний музей Т.Г.Шевченка, Державний музей українського декоративного мистецтва та Музей міста Києва.

² Із Буковиною, крім суто наукового зацікавлення, М.Біляшівського пов'язувало походження, хоча загальновідомо, що безпосередні родичі вченого, зокрема прадід, дід та батько, мешкали на Уманщині. Там же народився і він сам. Ґрунтовним дослідженням свого родоводу М.Біляшівський не займався. Однак, спираючись на деякі родинні перекази та відомості про родичів, він був переконаний, що рід Біляшівських походить саме з Буковини, де в районах містечок Сучави та Радівців можна було зустріти людей із таким прізвищем. Очевидно, що серед них були й безпосередні родичі М.Біляшівського. На користь цього припущення свідчить лист ученого до К.Шероцького (Широцького) від 27 квітня 1917 р. У цьому листі йдеться про місцеву «пані Біляшівську», яка мешкала в Сучаві на вулиці Дабіжа. М.Біляшівський зазначав, що його родичка мала гарний будинок, і радив своєму колезі у разі потреби скористатися гостинністю господарки (Див.: Лист М.Біляшівського до К.Шероцького // ІР НБУВ. – Ф.І. – Спр. 12650. – Арк.1).

³ Багалій Д. Записка про наукові праці М.Т.Біляшівського // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – К., 1926. – Кн. IX. – С.1–10; Вінницький А. Біляшівський, його життя та музейна робота // Там само. – С.11–23; Єфремов С. М.Ф.Біляшівський на громадській роботі // Там само. – С. 54–59; Курінний П. Академік Микола Теодорович Біляшівський як археолог // Там само. – С. 24–32; Ляскоронський В. М.Т.Біляшівський як нумізмат // Там само. – С. 33–37; Щербаківський Д. М.Т.Біляшівський і українське мистецтво // Там само. – С. 38–53.

⁴ Біографія [Біляшівського] М[иколи] Т[Федотовича] [1905] // ІР НБУВ. – Ф.VIII. – Спр. 2848.

⁵ Беляшевский Николай Федотович // Императорское Московское археологическое общество в первое пятидесятилетие его существования (1864 – 1914). – Москва, 1915. – Т.2: Биографический словарь членов Общества. Список трудов членов Общества, помещенных в изданиях Общества. – С.35, 56; Біляшівський М.Ф. // Історія АН УРСР. – К., 1967. – Кн. 2. – С. 192–193; Вінницький А. Микола Теодорович Біляшівський, його життя та музейна робота // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – Кн. IX; Курінний П. Академік Микола Теодорович Біляшівський як археолог // Там само; Ляскоронський В. М.Т.Біляшівський як нумізмат // Там само; Щербаківський Д. М.Т.Біляшівський і українське мистецтво // Там само; Єфремов С. М.Ф.Біляшівський на громадській роботі // Там само.

⁶ М.Біляшівський був засновником і першим директором Київського міського художньо-промислового та наукового музею. Цю посаду він обіймав протягом 1902–1923 рр.

⁷ Унаслідок військових дій російської армії на фронтах Першої світової війни, на території Галичини та Буковини було створено чотири губернії (Львівська, Перемишльська, Тернопільська, Чернівецька), які були об'єднані у військове генерал-губернаторство на чолі з чорносотенцем графом О.Бобринським. На окупованій території генерал-губернатор розпочав «розпеченим залізом» викорінювати «мазепинство», обертати місцеве населення на «настоящих русских», а греко-католиків – на православних.

⁸ ІР НБУВ. – Ф. XXXI. – Оп. I. – Спр. 252 – Военный генерал-губернатор Галиции Беляшевскому Н.Ф. (21.12. 1914). – Арк.1.

⁹ Піскун В. Микола Біляшівський: відповідальність – головна риса вченого і державного діяча // Українознавство: Календар-щорічник. – К., 2001. – С.188.

¹⁰ Південно-Західний комітет Всеросійського Земського союзу був утворений 16.01.1915 р. на підставі постанови Головного комітету Всеросійського Земського союзу. Матеріали діяльності Південно-Західного комітету ВЗС (ЦДІАУК. – Ф.715. – Оп.3; Ф.721. – Оп.3).

- ¹¹ ІР НБУВ. – Ф. XXXI. – Оп. I. – Спр. 15. – Арк.1.
¹² Піскун В. Вказ. праця. – С.188.
¹³ Виставка «Народне мистецтво Галичини і Буковини». – К., 1917.
¹⁴ Народне мистецтво Галичини і Буковини. – К., 1919.
¹⁵ Там само. – С.7.
¹⁶ Там само. – С.29. Див. також: Селівачов М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). – К., 2005.
¹⁷ Народне мистецтво Галичини і Буковини. – С.7–8.

Додаток 1 ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ М.Ф.БІЛЯШІВСЬКОГО

(За основу взято «Реєстр наукових праць М.Т.Біляшівського» (див.: Багалій Д. Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – 1926. – Кн.ІХ. – С.1–10), який був виправлений та доповнений автором статті – О.К.).

1. 1899 г. въ археологическом отношеніи // Археологическая летопись Южной России (АЛЮР). – 1900. – С.2–3.
2. 1900-й годъ въ археологическом отношеніи // АЛЮР. – 1901. – С.1–4.
3. 1901-й годъ в археологическом отношеніи // АЛЮР. – 1902. – С.59–62.
4. 1903-й годъ въ археологическом отношеніи // АЛЮР. – 1904. – С.3–6.
5. Ksawery Chamiec. Wśród stepów i jarów. Kultura przeddziejowa. [Бібліографічний огляд] // Киевская старина. – 1891. – № 3. – С.181–183.
6. The peasant art of little Russia (The Ukraine) by N.Bilachvski // Peasant art in Russia. – London, 1912.
7. Альбом выставки XII Археологического съезда в г.Харькове / Под ред. Е.К.Редина. – Москва, 1903. [Бібліографічний огляд] // АЛЮР. – 1903. – С.69–73.
8. Артиллерійскій музей въ Петербургѣ // Киевская старина. – 1896. – № 12. – С.75–78.
9. Археологическій съездъ въ Вильне // Киевская старина. – 1893. – № 10. – С.55–79.
10. Археологическій съездъ въ Києве // Киевская старина. – 1899. – №10. – С.107–120; № 11. – С.270–276; № 12. – С.399–412.
11. Археологическій съездъ въ Києве // АЛЮР. – 1899. – С. 125–138, 157–173, 191–204.
12. Археологическій съездъ въ Ригѣ // Киевская старина. – 1896. – № 10. – С.20–64.
13. Ближайшія задачи археологіи юга Россіи // АЛЮР. – 1903. – С.6–14.
14. Вечер в день Ивана Купала // Киевская старина. – 1897. – № 6. – С.98–100.
15. Взятие и разореніе Запорожской Сечи въ мае 1709 г. // Киевская старина. – 1896. – № 5. – С. 36–39.
16. Вистава «Народне мистецтво Буковини й Галичини» (передмова). – К., 1917 (1919).
17. Вниманію фотографовъ-любителей // Киевская старина. – 1896. – № 6. – С.91–98.
18. Волынский историко-археологический сборник. – Вып. 1. – Почаев; Житомир, 1896. [Бібліографічний огляд] // Киевская старина. – 1896. – № 11. – С.52–61.
19. Вызовъ киевскихъ монаховъ и справниковъ въ Сибирь // Киевская старина. – 1893. – № 10. – С. 167.
20. Выходец из плону Василий Виоленский // Киевская старина. – 1894. – № 9. – С.448–451.
21. Гошкевич В. Замок князя Симеона Олельковича и летописный Городец под Киевом. – К., 1890 [Бібліографічний огляд] // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С.182–184.
22. Два замечательные предмета Киевскаго церковно-археологического музея [Малюнки: Монета св. Володимира; Переяславська висла печатка] // Киевская старина. – 1888. – № 7. – С. 133–135.

23. Две находки XVII века (с 3 таблицей) // АЛЮР. – 1904. – С. 236–240.
24. Десятинная церковь (с рисунками) // Киевская старина. – 1888. – № 7. – С.3–8.
25. Донесение кн. Александра Полубенского // Труды X археологического съезда в Риге. – Москва, 1900. – Т.III.
26. Древности. Труды Императорского Московского археологического общества, изданные под редакцией В.К. Трутовского, секретаря общества. – Т. XVII. – Москва, 1900 [Бібліографічний огляд] // Киевская старина. – 1901. – № 3. – С.177–178.
27. Дюнные стоянки неолитической эпохи на берегах реки Западного Буга в среднем его течении // Труды XI археологического съезда в Киеве. – Москва. – Т.I., 1901.
28. Ещё несколько слов о горе Киселёвке // Киевская старина. – 1888. – № 9. – С. 77–78.
29. Замечательный клад великокняжеской эпохи (с таблицей) // АЛЮР. – 1901. – С.150–162.
30. Замечательный клад великокняжеской эпохи // Киевская старина. – 1901. – № 10. – С.120–132.
31. К археологическому съезду в Киеве. Заседания предварительного комитета по устройству съезда в Москве, 4-го, 5-го и 6-го января с.г. // Киевская старина. – 1897. – № 2. – С.311–328.
32. К вопросу об охране памятников старины // Киевская старина. – 1901. – № 5. – С.148–156.
33. К характеристике козаков первой половины XVII в. // Киевская старина. – 1896. – №2. – С.59–61.
34. К характеристике московских «ратных людей», служивших в маросийских городах // Киевская старина. – 1894. – №7. – С.105–111.
35. Каталог коллекции древностей А.Н.Поля, в Екатеринославе / Составила К.Мельник. – Вып. 1. – V. 217 с., портрет и XIV таблиц. – К.1893. [Бібліографічний огляд] // Киевская старина. – 1893. – № 11. – С.349–351.
36. Каталог украинских древностей коллекции В.В.Тарновского. – К., 1898 [М.Біляшівський склав археологічну частину].
37. Клады великокняжеской эпохи, найденные в Киеве // Киевская старина. – 1888. – № 7. – С.136–143.
38. Княжа Гора // Киевская старина. – 1890. – № 12. – С.494–504.
39. Кресты и образки XI – XII в., найденные в Киеве и Киевской губернии // АЛЮР. – 1900. – С.27–30.
40. Курган-могики на территории Киева (с 2 табл.) // АЛЮР. – 1903. – С.357–361.
41. К археологическому съезду в Киеве // АЛЮР. – 1899. – С.2–6; 23–30; 37–39; 45; 73–74; 87–89.
42. К археологическому съезду в Харькове // Киевская старина. – 1900. – № 4. – С.139–148.
43. К вопросу о программе Киевского музея древностей и искусств // АЛЮР. – 1900. – С.31–38.
44. К истории Киевской Академии. Конон Зотов в Киевской Академии; Вызов киевских монахов и певцов в Собор // Киевская старина. – 1893. – № 9. – С.438–439.
45. Леопардов Н., Чернев Н. Сборник снимков с предметов древности, находящихся в г.Киеве, в частных руках. – Вып.2. – К., 1891. VIII табл. + 17 стр. текста [Бібліографічний огляд] // Киевская старина. – 1891. – № 3. – С.538–540.
46. Малоизвестные художественные уголки Малороссии [Повідомлення про лекцію п.Половцевої, яка відбулася в Московському політехнічному музеї 11 грудня 1893 р.] // Киевская старина. – 1894. – № 2. – С.338–340.
47. Материалы по истории Прибалтийского края, хранящиеся в архивах бывшего Финансового управления Царства Польского // Труды X археологического съезда в Риге. – Москва. – Т.III., 1900.
48. Медико-топографическая и этнографическая работа д-ра де-ля-Флиза // Киевская старина. – 1889. – № 7. – С.256–268.
49. Могильник в урочище Остроля, близ г.Заславля, Волынской губернии // Киевская старина. – 1888. – № 10. – С.31–35.
50. Монетные клады Киевской губернии. – К., 1889.
51. Несколько данных о мест. Ратно // Киевская старина. – 1892. – № 5. – С.288–291.

52. Несколько новыхъ стоянокъ каменного века по Днепру и его притокамъ // Киевская старина. – 1891. – № 3. – С.433–444.
53. Несколько словъ къ фотографам-любителямъ // Киевская старина. – 1901. – № 5. – С.88–91.
54. Несколько словъ о переживанияхъ въ области внешней культуры // Киевская старина. – 1892. – № 5. – С. 105–111.
55. Новые альбомы д-ра Де ля Флиза // Киевская старина. – 1891. – № 3. – С.508–511.
56. Общество исследователей Волыни // Киевская старина. – 1897. – № 1. – С.17–20.
57. Оловянный потиръ XVIII ст. (с таблицей) // АЛЮР. – 1903. – С. 305–308.
58. Отчётъ Гродецкого музея Волынской губерніи барона Ф.В.Штейнгеля за первый годъ – съ 25 ноября 1896 г. по 23 ноября 1897 г. – Варшава, 1898.
59. Отчётъ Гродецкого музея Волынской губерніи барона Ф.В.Штейнгеля за первый годъ – съ 25 ноября 1897 г. по 23 ноября 1898 г. – Варшава, 1899.
60. Отчётъ Гродецкого музея Волынской губерніи барона Ф.В.Штейнгеля за первый годъ – съ 25 ноября 1898 г. по 23 ноября 1899 г. – Варшава, 1900.
61. Отчётъ Императорской Археологической Комиссии за 1901 г., Санкт-Петербург, 1903. – 198 с. [Бібліографічний огляд] // АЛЮР. – 1903. – С.63–69.
62. Памятники козацкой старины въ музее Императорского Одесского общества истории и древностей // Киевская старина. – 1891. – № 11. – С.292–295.
63. Первобытный человек на берегах р.Днепра вблизи г.Кієва // Киевская старина. – 1890. – № 4. – С.1–21.
64. Покупка греками на Украине «девок чухонок» // Киевская старина. – 1893. – № 9. – С.440–441.
65. Поле погребальныхъ урнъ эпохи Іа Тене въ Радомысльскомъ уезде Кієвской губерніи // Археологическая летопись Южной Росии (АЛЮР). – 1904. – С.13–18.
66. Порівняння з сфери народного мистецтва // Літературно-науковий вісник. – 1908. – Т.IX (пер. рос. мовою: Искусство и печатное дело. – К., 1909. – № 459).
67. Про український орнамент // ЗУНТ. – Т.III. – С.40–63 (пер. рос. мовою: Искусство и печатное дело. – К., 1909. – №4).
68. Рассказы крестьянъ с.Пекарей о Т.Г.Шевченко // Киевская старина. – 1894. – № 2. – С. 165–181.
69. Раскопки 1901 г. в области Трипольской культуры. – Санкт-Петербург, 1904. – 25 с. (табл.) [Бібліографічний огляд] // АЛЮР. – 1904. – С.116–120.
70. Раскопки на Княжей Горе въ 1892 году // Киевская старина. – 1893. – № 4. – С.134–146.
71. Расходы Речи Посполитой на козацкихъ пословъ // Киевская старина. – 1897. – № 6. – С.85–95.
72. Сани въ похоронномъ обряде (к рисунку) [Малюнки: «Крестьянское погребение: В Радомысльскомъ уезде обычай у крестьянъ отвозить покойниковъ на кладбище санями во время лета»] // Киевская старина. – 1893. – № 4. – С.147–152.
73. Свящ. Василий Романов. Об изучении нашей церковной старины. – Полтава, 1900, 35 с. [Бібліографічний огляд] // Киевская старина. – 1901. – № 5. – С.103–105.
74. Следы великокняжеской эпохи на горе Киселёвке // Киевская старина. – 1888. – № 8. – С.53–55.
75. Случайные находки на Княжей Горе въ 1893 году // Киевская старина. – 1894. – № 5. – С. 308–317.
76. Собираніе сведеній о памятникахъ украинской старины // АЛЮР. – 1900. – С.159–162.
77. Собрание древностей В.В.Хвойки въ Кієве // Киевская старина. – 1895. – № 5. – С. 58–65.
78. Старинный сволокъ (с таблицей) // АЛЮР. – 1904. – С. 95–97.
79. Суботовская церковь (к рисунку) // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С.506–508.
80. Ф.Кораллов. Памятникъ древнерусской иконописи, сохранившийся в часовне св. Троицы в Люблине. – Люблин, 1904. – 25 с. (табл.) [Бібліографічний огляд] // АЛЮР. – 1904. – С.262–264.
81. Ценный кладъ великокняжеской эпохи (с 2 таблицами) // АЛЮР. – 1903. – С.297–304.

82. Церквище возле д.Монастырекъ, Каневского узда Кіевской губерніи // Киевская старина. – 1889. – № 1. – С.210–213.
83. Циркуляр херсонского губернатора [М.Веселкина, про збереження археологічних та історичних пам'яток] // Киевская старина. – 1895. – № 6. – С.112–113.
84. Чернев Н. Заметки о древнейших русских монетахъ. Санкт-Петербург, 1888. 111 с., III табл. снимковъ [Бібліографічний огляд] // Киевская старина. – 1888. – № 11. – С.53–55.
85. Эпизод из истории церковно-приходской школы в с.Шамраевке Васильковского уезда // Киевская старина. – 1897. – № 6. – С.95–98.
86. Этнографический музей въ Варшаве // Киевская старина. – 1897. – № 7/8. – С.1–7.

Додаток 2

КОРОТКА БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ ПРО М.Ф.БІЛЯШІВСЬКОГО

1. Адаменко А.Г. Материалы личного архива Н.Беляшевского (1867–1926) // Рукописні фонди ЦНБ ім. В.И.Вернадського. – К., 1989. – С.18–24.
2. Антонова О. Доля вченого // Хроніка 2000. – № 45/46. – С.465–470.
3. Багалій Д. Записка про наукові праці М.Т.Біляшівського // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – К.: Українська академія наук. – Кн. IX. 1926. – С.1–10.
4. Бахмат К.П. 100 років з дня народження відомого археолога та етнографа Миколи Федотовича Біляшевського // УІЖ. – 1967. – № 10. – С.112–113.
5. Бахмат К.П. До століття з дня народження М.Ф.Біляшевського // Археологія. – 1969. – Т.22. – С.241–245.
6. Бевзо О.А., Юрченко Р.В. Сесія [в Державному історичному музеї УРСР], присвячена 100-річчю з дня народження М.Ф.Біляшевського // УІЖ. – 1968. – №1. – С.158–160.
7. Беляшевский Николай Федотович // Императорское Московское археологическое общество в первое пятидесятилетие его существования (1864–1914). – Москва, 1915. – Т.2: Биографический словарь членов Общества. Список трудов членов Общества, помещенных в изданиях Общества. – С.35, 56.
8. Біляшівський Б. «Наш добрий і певний товариш» // Україна. – 1991. – № 21. – С.1–4; № 22. – С.13–17; № 23. – С. 8–11.
9. Біляшівський Б.М., Біляшівський М.М. Будівничий української культури (М.Ф.Біляшівський) // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). – К., 1991. – С.21–24.
10. Біляшівський М.Ф. // Історія АН УРСР. – К., 1967. – Кн.2. – С.192–193.
11. Біляшівський Микола Федотович // Національна академія наук України. Персональний склад (1918 – 1998). – К., 1998. – С.12.
12. Вінницький А. Біляшівський, його життя та музейна робота // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – К.: Українська академія наук. – Кн. IX, 1926. – С.11–23.
13. Вінницький А. Микола Теодотович Біляшівський (1867–1926) // Глобус. – №9. – 1926. – С.193.
14. Виткалов В.Г. Українська культура. Сторінки історії ХХ ст. – Рівне, 1997. – С.327–328.
15. Гаврилюк С.В. М.Біляшівський про вивчення та збереження історичних пам'яток (на прикладі Волині, Холмщини і Підляшшя) // Історико-політичні проблеми сучасного світу. – Чернівці, 2001. – Т.8. – С.18–29.
16. Грушевський М. Академік Микола Федотович Біляшевський // Україна. – 1924. – №1. – С.1–11.
17. Грушевський М. Микола Теодотович Біляшівський: Некролог // Україна. – 1926. – Кн. 2–3. – С.237–239.
18. Грушевський М.С. Микола Федотович Біляшівський // Україна. – 1926. – № 2–3.
19. Дідух Л. Гурток київських нумізматів (кінець ХІХ ст.) // Київ і кияни: Матеріали щорічної науково-практичної конференції (17 листопада, м.Київ). – К., 2003. – Вип. 3. – С.144–150.
20. Дідух Л. Дослідження М.Ф.Біляшівським історії козацької доби // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Зб. наук. ст. – К., 2003. – Вип. 12. – С.318–323.

21. Дідух Л. Етнографічні та мистецтвознавчі студії академіка М.Ф.Біляшівського // Історичний журнал. – 2004. – № 4. – С. 32 – 38.
22. Дідух Л.В. Академік М.Ф.Біляшівський у науковому, культурному та громадському житті України (кінець XIX – перша чверть XX ст.): Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – К., 2005 (на правах рукопису). – 215 с.
23. Дідух Л.В. Нумізматичні дослідження М.Ф.Біляшівського // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – К., 2002. – Т.21. – Історичні науки. – С.18–24.
24. Дідух Л.В. Суспільно-політична діяльність М.Ф.Біляшівського на початку XX ст. // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – К., 2002. – Т.20. – Історичні науки. – Ч.1. – С.66–70.
25. Дідух Л.В. Участь М.Ф.Біляшівського у підготовці I Всеросійського з'їзду музейних діячів // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині. Матеріали XII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 12-й річниці незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю магдебурзького права. Зб. наук. праць: У 2-х ч. – Луцьк, 2003. – Ч.2. – С.79–80.
26. Єфремов С. М.Ф.Біляшевський на громадській роботі // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – К.: Українська академія наук. – Кн. IX, 1926. – С.54–59.
27. Іванова Ю.І. Микола Федотович Біляшівський і Волинь // «Роде наш красний ...»: Волинь у долях краян і людських документах: У 2-х томах. – Луцьк, 1996. – Т.1. – С.317–323.
28. Календар знаменитих і пам'ятних дат. Культура і мистецтво. – К., 1997. – С.24–25.
29. Кілієвич С.Р. Академік М.Ф.Біляшевський – засновник Державного історичного музею УРСР // Архіви України. – 1967. – №6. – С.21–26.
30. Ковалевська О. Діяльність М.Біляшевського на посаді завідуючого архівом фінансового управління при Варшавській казенній палаті Царства Польського // Історичний журнал. – 2004. – № 10–11. – С.118–121.
31. Ковалевська О. М.Біляшевський та О.Єфименко: до питання наукової співпраці // Історіографічні дослідження в Україні / Відп. ред. Ю.А.Пінчук. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2004. – Вип.14. – С.405–413.
32. Ковалевська О. М.Ф.Біляшевський: пошук та застосування власного методу музейної роботи // Матеріали II Міжнародного наукового конгресу українських істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку». – Т.1. – Кам'янець-Подільський; К.; Нью-Йорк; Острогож, 2005. – С.308–311.
33. Ковалевська О. Роль М.Біляшівського у справі збереження портретів Михайла та Марії Максимовичів // Історіографічні дослідження в Україні. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2005. – Вип.16: Михайло Максимович і українська історична наука (Матеріали круглого столу, проведеного в Інституті історії України НАН України 10 листопада 2004 р. з нагоди 200-річчя від дня народження М.О. Максимовича). – С.126–131.
34. Ковалевська О. М.Біляшівський: у витоках музейної справи в Україні // Вивчення історичної та культурної спадщини Правобережної України: проблеми і перспективи. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 80-річчю Білоцерківського краєзнавчого музею та 190-й річниці з дня народження Т.Г.Шевченка (21 травня 2004 р.). – Біла Церква, 2004. – С.108–114.
35. Курінний П. Академік Микола Теодотович Біляшівський як археолог // Записки історико-філологічного відділу. – К.: Українська академія наук. – Кн. IX, 1926. – С.24–32.
36. Кушпетюк О. Микола Федотович Біляшівський і волинське музейництво // Науковий збірник Волинського університету ім. Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2000. – № 1. – С.96–100.
37. Ляскоронський В. М.Т.Біляшівський як нумізмат // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – К.: Українська академія наук. – Кн. IX, 1926. – С.33–37.
38. Микола Біляшівський та його світлина з минувшини // Музейний провулок. – 2004. – № 4. – С.20–25.
39. Наумова Н. М.Ф.Біляшівський і спадщина Т.Г.Шевченка // Образотворче мистецтво. – 1991. – № 2. – С.18–20.

40. Нестуля С. Невідомі сторінки автобіографії М.Ф.Біляшівського // Титульний етнос: здобутки, втрати. – Полтава; Опішне, 2002. – С.24–28.
41. Піскун В. М.Ф.Біляшівський – вчений і державний діяч // 100 років Державного музею українського народного декоративного мистецтва. – К., 2001. – С.32–38.
42. Піскун В. Микола Біляшівський: відповідальність – головна риса вченого і державного діяча // Українознавство: Календар-щорічник, 2001. – С.188.
43. Полонська-Василенко Н.Д. Революція 1917 р.: Спогади // Український історик. – 1928. – № 1–4. – С.127.
44. Примак А. Внесок М.Ф.Біляшівського в науково-просвітницьку діяльність // Перші читання пам'яті М.Ф.Біляшівського (Матеріали наукової конференції – 22 червня 2005 р., м.Київ). – К.: Національний художній музей, 2005. – С.111–114.
45. Примак А.Ф. Становлення М.Ф.Біляшівського як вченого і дослідника минулих // Історія України: маловідомі імена, події, факти. – К.; Донецьк, 2001. – Вип. 17. – С.74–76.
46. Тархан-Бережа З. Академік Біляшівський – оберіг канівських святинь // Перші читання пам'яті М.Ф.Біляшівського (Матеріали наукової конференції – 22 червня 2005 р., м.Київ). – К.: Національний художній музей, 2005. – С.119–124.
47. Хведаль А.О. Городецький музей барона Ф.Р.Штейнгеля і М.С.Грушевський // Наукові записки Острозької академії. – Острог, 1998. – Т.1. – Ч.2. – С.64–66.
48. Щербаківський Д. М.Т.Біляшівський і українське мистецтво // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – К.: Українська академія наук. – Кн. IX. – 1926. – С.38–53.
49. Юр М. Роль М.Ф.Біляшівського у збереженні української селянської матеріальної культури: колекція мальованого дерева // Перші читання пам'яті М.Ф.Біляшівського (Матеріали наукової конференції (22 червня 2005 р., м.Київ). – К.: Національний художній музей, 2005. – С.24–28.
50. Юсова Н. М. Питання орнаментики вишивки Буковинського Поділля в працях М.Біляшівського // Музей на рубежі епох: минуле, сьогодення, перспективи (матеріали ювілейної міжнародної науково-практичної конференції). – К., 1999. – С.120.

The article is dedicated to little-known page of M.F.Biliashivs'kyi's activity during World War I as an authorized representative of Russian Academy of Sciences and as active member of Committee of South-Western Front of All-Russian city union, which helped ill and wounded soldiers. For the first time the author informs about participation in work of this committee not only of M.F.Biliashivs'kyi but also of his wife, many of his friends and acquaintances of the scientist. The author shows the results of M.F.Biliashivs'kyi's work from preserved memorials of history and culture of Bukovyna and Halychyna during 1916–1917.